Satversmes tiesa

Preses relīze • Lieta Nr. 2021-05-01 • 05.11.2021.

Personai, kura tikusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, uz visu mūžu un neatkarīgi no individuāliem apstākļiem noteikts aizliegums būt par bērna aizbildni neatbilst Satversmei

Satversmes tiesa 2021. gada 4. novembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-05-01 "Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam".

Apstrīdētā norma

- Civillikuma 242. panta 5. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma):

"Par aizbildņiem nevar būt personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas."

Augstāka juridiska spēka normas

- Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pants:

"Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību."

- Satversmes 110. pants:

"Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības."

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma. Tās izskatīšanā ir lieta par tāda bāriņtiesas lēmuma atcelšanu, ar kuru atzīts, ka pieteicēja administratīvajā lietā neatbilst aizbildņa pienākumu pildīšanai, jo izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Tas

izdarīts, personai esot nepilngadīgai, un sodāmība tikusi dzēsta. Administratīvā rajona tiesa uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums nesamērīgi ierobežo personai Satversmes 96. un 110. pantā ietvertās pamattiesības. Šāda pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tiesa paskaidrojusi, ka pieteicējas laulātais ieguvis bērnu aizbildņa statusu un faktiski bērni jau pusgadu dzīvo viņas ģimenē. Starp bērniem un abiem laulātajiem esot izveidojusies cieša emocionālā saikne un uzticība. Tomēr tikai ar aizbildnības apstiprināšanu arī pieteicējai tiktu nodrošināta efektīva bērna tiesību īstenošana un ģimenes juridiskā aizsardzība.

Tiesas secinājumi

Par Satversmes 96. panta tvērumu

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 96. pants aizsargā gan personas brīvību veidot attiecības ar citiem cilvēkiem, gan ģimeni no nepamatotas iejaukšanās, taču pats par sevi neaizsargā personas vēlmi īstenot konkrēta bērna ārpusģimenes aprūpi. Izskatāmajā lietā Administratīvā rajona tiesa nav norādījusi uz tādiem apstākļiem, kas ļautu secināt, ka notikusi iejaukšanās personas tiesības uz ģimenes neaizskaramību vai brīvību veidot attiecības ar citiem cilvēkiem. [10.1. un 10.3.]

Līdz ar to Satversmes tiesa izbeidza tiesvedību daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam. [10.3.]

Par Satversmes 110. panta tvērumu

Satversmes tiesa secināja, ka Administratīvās rajona tiesas argumenti pēc būtības ir vērsti uz to, ka valsts nenodrošina pienācīgu aizsardzību bez vecāku gādības palikušam bērnam un tādām faktiskām ģimenes attiecībām, kas izveidojušās bērna ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā. [10.3. un 10.4.]

Satversmes 110. pantā ir noteikts valsts pienākums izveidot ģimenes aizsardzības sistēmu. Tāpat šajā pantā ietverts arī valsts pienākums nodrošināt ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna aizsardzību, atbilstoši bērna vislabākajām interesēm veicinot viņa uzaugšanu ģimeniskā vidē. [10.3.]

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secināja, ka tai šajā lietā ir jāizvērtē to, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteiktos pienākumus. [10.4.]

Par neatbilstību Satversmes 110. pantam

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par aizbildni attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, bet nav bijis vērsts pret tikumību vai

dzimumneaizskaramību. Proti, šis aizliegums attiecas uz plašu situāciju klāstu, dažādiem ar Kriminālliku mu aizsargāto interešu apdraudējumiem un atšķirīgu apdraudējuma raksturu un kaitīgumu, bet nepieļauj izņēmumus. Turklāt tas ir noteikts uz mūžu – tas ir spēkā neierobežotu laiku arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Tādējādi šis aizliegums ir absolūts. [16.]

Satversmes tiesa atkārtoti uzsvēra, ka valstij ir pienākums aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības, bet tas vien, ka persona kādreiz ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud sabiedrību un bērnus ilgtermiņā. Personas uzvedība laika gaitā var mainīties. [20.]

Apstrīdētā norma liedz katrā konkrētajā gadījumā izvērtēt bez vecāku gādības palikuša bērna vislabākās intereses, tostarp bērna interesi palikt ģimeniskā vai viņam pazīstamā vidē – bērna radinieku vai viņam personiski tuvu personu aizbildnībā. No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, pēc būtības ir apsvēris iespēju, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties, kā arī vērtējis nepieciešamību, cik vien tas iespējams, nodrošināt to, ka bērns paliek ģimeniskā vai viņam pazīstamā vidē. Likumdevējs nav apsvēris arī to, kā šāds aizliegums ietekmē tādu faktisku ģimeņu aizsardzību, kuras izveidojušās bērna ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā. [20.]

Tādējādi Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs nav izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un tā piemērošanas sekas. [20.]

<u>Individuāls izvērtējums par bērna vislabāko interešu aizsardzību – personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis</u>

Satversmes tiesa secināja, ka bāriņtiesa, ievērojot piesardzības principu, ir spējīga individuāli izvērtēt to, vai konkrētā persona, kas iepriekš izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, var radīt lielāku apdraudējumu bērna drošībai nekā nesodīta persona, turklāt bāriņtiesa jau pastāvīgi uzrauga to, vai bērna aizbildnība tiek īstenota atbilstoši bērna vislabākajām interesēm. Šādā individuālas izvērtēšanas procesā bāriņtiesai ir pienākums ievērot arī individuālas pieejas principu bērna viedokļa noskaidrošanā. Tādējādi bērna vislabāko interešu aizsardzību un apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. [21.]

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu, neatbilst Satversmes 110. pantam. [21.]

<u>Par brīdi, ar kuru normā noteiktais absolūtais aizliegums zaudē spēku</u>

Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību, Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu, par spēkā

neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Savukārt attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu, zaudē spēku no sprieduma publicēšanas dienas. Iestādei vai tiesai, izvērtējot to, vai personai ir tiesības būt par aizbildni, ir jāveic individuāls apstākļu izvērtējums. [22.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.
2. Atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.
3. Attiecībā uz personām, kurām piemērots Civillikuma 242. panta 5. punkts un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās dienas.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/01/2021-05-01_Spriedums.pdf

Relīze sagatavota, lai informētu sabiedrību par Satversmes tiesas darbu. Detalizētāka informācija par Satversmes tiesas aktualitātēm, ierosinātajām un izskatītajām lietām pieejama Satversmes tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv. Aicinām sekot līdzi informācijai arī tiesas *Twitter* kontā @Satv_tiesa un tiesas *Youtube* kanālā.

Zanda Meinarte
Satversmes tiesas
Sabiedrisko attiecību speciāliste
Zanda.Meinarte@satv.tiesa.gov.lv
67830759, 26393803

Latvijas Republikas Satversmes tiesai 25